

Prohlášení SKAV k vládnímu záměru zavést povinné předškolní vzdělávání¹

My, členské organizace SKAV²,

vyjadřujeme tímto nesouhlas s vládním záměrem zavést v ČR povinné předškolní vzdělávání v podobě, jak ji navrhuje novela školského zákona, projednávaná v těchto dnech Parlamentem ČR. Cílem navrhované úpravy je přivést do procesu předškolního vzdělávání děti ze sociálně znevýhodněných rodin a tím zlepšit jejich výsledky v dalším procesu vzdělávání.

S tímto cílem se ztotožňujeme. Forma navrhovaného opatření však neposkytuje záruku jeho naplnění, případně k němu přispěje jen z části a za cenu vysokých nákladů. Opatření považujeme za neekonomické a z pedagogického i celospolečenského hlediska za kontraproduktivní. Opíráme se o názor odborníků na předškolní pedagogiku a studii proveditelnosti, kterou si k tomuto záměru nechalo vypracovat MŠMT³. Na místo povinného posledního ročníku MŠ **podporujeme zavedení zákonného nároku na místo v MŠ již od tří let věku dítěte**, jakožto účinnějšího nástroje podporujícího přístup dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí do hlavního proudu vzdělávání.

Není potvrzen předpoklad, že docházka do MŠ v délce jednoho roku významně zvýší úspěšnost znevýhodněných dětí ve vzdělávání.

Obecně je v několika mezinárodních výzkumech a srovnáních doložen vztah mezi účastí znevýhodněných dětí v předškolním vzdělávání a jejich další úspěšnou vzdělávací kariérou. Tento vztah však nebyl prokázán v českých podmínkách, kdy základní škola klade extrémní nároky na připravenost dětí a účast rodičů na jejich vzdělávání. Děti, kterým má opatření pomoci, pocházejí ze specifického sociálního prostředí a mají ve vztahu ke vzdělávání zcela specifické potřeby. Studie Median upozorňuje, že na pozdější pracovní aktivitu mají vliv minimálně dva roky strávené v předškolním vzdělávání⁴.

Opatření tak, jak je navrženo, nezajišťuje:

- a) že české mateřské školy budou umět tyto potřeby naplnit během pouhého jednoho školního roku,
- b) že MŠ budou v dostatečné míře pedagogicky a sociálně pracovat s rodinami dětí, což je nezbytnou podmínkou úspěšné intervence.

MŠ nebudou schopné účinně vymáhat docházku nejpotřebnějších dětí.

Sociálně znevýhodněné děti vykazují řádově vyšší míru absencí na ZŠ než děti z majoritního prostředí. Zatímco ZŠ mají obvykle nějaké administrativní kapacity, v MŠ nemá kdo se potenciálním neplněním docházky zabývat. Mateřské školy jsou celkově hůře připravené na agendu vymáhání docházky, spolupráci s OSPOD atd. Základní školy, kam dochází větší podíl sociálně znevýhodněných dětí, problém absencí nezvládají, a bývají touto agendou přetížené, přitom na zachycení absencí jednoho dítěte mají několik let. **MŠ si**

budou s chronickými absencemi vědět rady ještě méně než školy základní. Navíc od chvíle, kdy MŠ vyhodnotí, že dítě do MŠ chronicky nechodí, bude mít jen několik měsíců na pokus o nápravu. K tomu se přidává obecně větší míra nemocnosti pětiletých dětí ve srovnání s dětmi šestiletými.

Vymáhání docházky a náklady s ní spojené zhorší sociální situaci znevýhodněných rodin.

Nastane konflikt mezi povinnostmi docházet do MŠ a nízkou motivací sociálně znevýhodněných rodin tuto povinnost naplňovat. Výsledné absence budou muset být řešeny mimo jiné i cestou represe, jinak by nařízení nemělo smysl. K vymáhání docházky se u velkého procenta rodin přidá vymáhání dlužných částek za obědy, na které nejchudší rodiny nebudou mít finanční prostředky. Cílové rodiny jsou však často už zatíženy více takovými represivními vlivy (exekuce, přestupky). **Další represe tak může vyvolat opačný účinek, než jaký opatření zamýšlí.**

Místo aby podmínky pro výchovu a vzdělávání dítěte zlepšilo, rodinám přitíží. Vládní návrh přitom nepočítá s tím, že by rodinám kompenzoval náklady na dopravu do MŠ a na stravu v MŠ. Bez těchto kompenzací opatření situaci chudých rodin nevyhnutelně zhorší a bude působit antisociálně a segregačně (mimo jiné i tím, že děti z chudých rodin budou z MŠ odcházet před obědem, pokud budou vůbec docházet).

Možnost plnit povinné předškolní vzdělávání docházkou do přípravného ročníku posílí segregaci.

Tato možnost ve velké míře soustředí sociálně znevýhodněné romské děti do přípravných ročníků ZŠ, které se tím ještě více posunou k etnické homogenitě, namísto do MŠ hlavního proudu.

Omezení volby pro rodiny všech pětiletých dětí kvůli nepočtené menšině, navíc s problematickým účinkem, posílí antagonismus většiny vůči menšině.

Rodiče, kteří budou omezeni v tom, kdy dítě do MŠ dát a kdy ne, si budou zároveň vědomi, že toto omezení volby bylo zavedeno především kvůli sociálně znevýhodněným dětem a rodinám. Navíc vůči cílové populaci bude opatření ve výsledku pravděpodobně málo účinné. To může posílit už tak negativní předsudky vůči sociálně znevýhodněným Romům.

Povinné předškolní vzdělávání nemůže dostatečně suplovat adaptační rozměr prvního stupně ZŠ.

Povinné předškolní vzdělávání je pokusem řešit problém, který tkví mimo jiné v nastavení prvního stupně základní školy. Opatření zčásti supluje skutečnou reformu základního školství směrem k větší inkluzivitě. První ročník ZŠ by měl být strukturován tak, aby tvořil i pro děti hůře připravené dostatečně hladký

přechod do povinného vzdělávání. Statistiky opakování ročníku však svědčí o opaku. Přesun adaptační funkce o rok níže znamená konzervovat stávající neuspokojivý stav v řadě základních škol, kde znevýhodněné děti narážejí. Snahy přivést znevýhodněné děti do procesu předškolního vzdělávání musí jít ruku v ruce s robustní reformou základního školství směrem k individualizované výuce a inkluzi.

Opatření nijak koncepčně neřeší situaci dětí se zdravotním postižením.

Obecně jsou mateřské školy připravené integrovat děti se zdravotním postižením ještě méně, než je tomu u dětí sociálně znevýhodněných. Za těchto okolností bude mít zavedení opatření s největší pravděpodobností ten výsledek, že děti se zdravotním postižením budou povinnost plnit v MŠ speciálních i tam, kde by byla vhodnější integrace do MŠ hlavního proudu. Opatření v tom případě zapůsobí segregáčně namísto inkluzivně. Mezi odborníky na předškolní vzdělávání zdravotně postižených dětí převažuje názor, že účast těchto dětí na předškolním vzdělávání má být ponechána na volbě rodičů. Navíc MŠMT nemá k dispozici žádná spolehlivá data, na základě kterých by bylo možné integraci zdravotně postižených dětí do MŠ a míru s tím spojené potřebné podpory plánovat.

Povinnost předškolního vzdělávání může postihnout celou populaci a omezí její svobodnou volbu.

Rodiče, kteří budou chtít své dítě ve věku pěti let nadále vzdělávat doma sami, budou muset podstoupit administrativní proceduru ohlášení s tříměsíčním předstihem a ověření způsobu domácího vzdělávání. Dosud však není známo, jak toto ověření bude probíhat. Totéž se týká dětí v soukromých zařízeních, lesních klubech nebo dětských skupinách. Tyto děti budou nuceny na rok měnit kolektiv nebo přejít do individuálního vzdělávání. Jedná se o nemalý počet dětí, které jsou v současné době úspěšně připravovány na vstup do základní školy a není proto třeba s ověřováním jejich připravenosti zatěžovat rodiče a spádové MŠ. Celkově se jedná o masivní zásah do soukromé sféry občanů, o rozšíření vlivu státu do oblasti, která byla historicky soukromou doménou.

Čím bude vymáhání docházky do MŠ důslednější, tím více bude zasahovat do života dětí a rodin, na které opatření ve skutečnosti necílí. A čím bude volnější, tím menší bude mít dopad na ty děti, kterým má prospět. Totéž platí o možnosti splnit povinnost ohlášením individuálního vzdělávání. Nic totiž nebrání sociálně znevýhodněným rodinám, pro které je docházka do MŠ z finančních a dalších důvodů nevýhodná, ohlásit své děti jako individuálně vzdělávané.

Opatření je finančně neefektivní.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu počítá s tím, že stát ročně vynaloží 448,5 mil. Kč na opatření, které podle Studie proveditelnosti nezasáhne více než 2000 sociálně znevýhodněných pětiletých dětí, spíše však půjde o 1100 – 1500 dětí (ostatní pětileté děti buď do MŠ docházejí, nebo to z hlediska záměru opatření

nepotřebují). To je asi 220 až 400 tisíc Kč na rok na jedno dotčené sociálně znevýhodněné dítě (podle toho, zda uvažujeme spodní nebo horní mez odhadu počtu znevýhodněných dětí). Důvodem tak vysokých nákladů je, že na jedno sociálně znevýhodněné dítě, na něž opatření cílí, bude stát financovat docházku do MŠ dalších 4 až 8 dětí, které by se mohly nadále vzdělávat doma, bez dopadu na veřejné rozpočty. Vyčíslená částka přitom zahrnuje pouze personální a další neinvestiční náklady MŠ na vzdělávání dětí, které v důsledku opatření do MŠ přibudou. Nepočítá s dalšími prostředky, které je nezbytné vynaložit, aby mělo opatření ve vztahu k sociálně znevýhodněným dětem skutečně smysl (náklady na vzdělávání pedagogů a tvorbu a distribuci speciálních vyrovnávacích pedagogických programů, náklady na asistenty pedagogů, kompenzace sociálně znevýhodněným rodinám na stravu v MŠ a dopravu do MŠ atd.) Při zahrnutí těchto dalších nákladů, se kterými vládní návrh nepočítá, by roční výdaje přesáhly, podle Studie proveditelnosti, 620 mil. Kč.

Tyto prostředky by bylo možné využít podstatně hospodárněji na individualizovanou cílenou intervenci, která by znevýhodněné děti detekovala a do procesu formálního vzdělávání přivedla dříve, umožnila by spolupráci s celými rodinami, těmto rodinám by poskytla smysluplné pobídky, proč se předškolního vzdělávání účastnit, podporu v podobě sociálních služeb atd. Přitom by nezasahovala do života rodin, které chtějí a mohou úspěšně vzdělávat své děti v předškolním věku doma nebo v soukromých zařízeních.

Vnímáme význam účasti znevýhodněných dětí na předškolním vzdělávání pro jejich budoucí úspěch v životě a oceňujeme snahu na straně orgánů státní správy řešit reálný problém neúčasti těchto dětí v systému předškolního vzdělávání.

Z výše uvedených důvodů ale navrhuje, aby byl tento problém řešen formou cílené intervence, která se zaměří na včasnou intervenci, odstranění překážek pro účast dětí ze znevýhodněného prostředí v předškolním vzdělávání a posílení kapacit vzdělávacího systému účinně reagovat na potřeby znevýhodněných dětí v mateřských školách hlavního vzdělávacího proudu. **Podporujeme zavedení zákonného nároku na místo v MŠ od tří let věku dítěte.** K tomuto opatření byla rovněž vypracována studie proveditelnosti⁵. Další opatření by měla zahrnovat:

- a) systematické zmapování bariér, které ohrožují docházku dětí s potřebou podpůrných opatření do mateřské školy a jejich účinnou kompenzaci,
- b) potřebnou přípravu a podporu předškolních pedagogů a cílené vytváření vstřícného prostředí pro docházku znevýhodněných dětí do MŠ hlavního vzdělávacího proudu,
- c) včasnou detekci potřebných dětí v terénu (nejlépe tak, aby tyto děti mohly do MŠ nastoupit od 3 let věku),
- d) intenzivní terénní sociální a vzdělávací práci s rodinami,

- e) kompenzaci nákladů souvisejících se vzděláváním v mateřské škole, které jsou pro znevýhodněné rodiny neúnosné, a to přímo mateřské škole.
- f) exaktní monitorování a ověřování účinnosti různých forem předškolního vzdělávání vzhledem k výsledkům vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků.

System opatření zacílený primárně na příčiny nízké účasti znevýhodněných dětí bude ve výsledku levnější a úspěšnější než pouhé zavedení povinného předškolního vzdělávání, které má spíše represivní než stimulační charakter, a bude více v souladu s trendy v úspěšných vzdělávacích systémech a s principem svobodné volby občana. Problém musí být také řešen v kontextu celkové reformy vzdělávací soustavy směrem k reálné inkluzi, což znamená zejména posílení adaptační funkce prvního stupně a principů individuálního a inkluzivního vzdělávání na základních školách. Zavedení povinného předškolního vzdělávání bez záruky uvedení do života všech těchto dalších prvků se pravděpodobně mine účinkem.

Stálá konference asociací ve vzdělávání, o. s., www.skav.cz

1 *Sněmovní tisk 611/0, část č. 1/6 Novela zákona - školský zákon.*
Dostupné zde: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=611&CT1=0>

2 *SKAV – Stálá konference asociací ve vzdělávání.* Kdo jsou členské organizace SKAV dostupné zde: http://www.skav.cz/?page_id=23

3 *Zavedení povinného posledního roku předškolního vzdělávání před zahájením školní docházky (Studie proveditelnosti).* Dostupné zde: http://www.kudyvedecesta.cz/sites/default/files/upload/studie_1_final.pdf
Vypracovala společnost Tady a teď, o.p.s. a Demografické informační centrum, o. s., v rámci projektu „Kudy vede cesta“, který byl spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

4 *Výzkumná zpráva, Analýza determinantů pracovní aktivity obyvatel sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených oblastí (na datech UNDP Roma Study 2011), Median, 2015.* Dostupné zde: http://www.eduin.cz/wp-content/uploads/2015/04/Median_Vzdelani-a-pracovni-aktivita_na-web.pdf

5 *Zavedení "nárokovosti" předškolního vzdělávání pro všechny děti (Studie proveditelnosti).* Dostupné zde: http://www.kudyvedecesta.cz/sites/default/files/upload/studie_2_final.pdf Vypracovala společnost Tady a teď, o.p.s. a Demografické informační centrum, o.s., v rámci projektu „Kudy vede cesta“, který byl spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.